YLIRAJAINEN POHJOIS-AMERIKAN TUTKIMUS

BENITA HEISKANEN

Turun yliopiston Pohjois-Amerikan tutkimuksen John Morton -keskus sai tammikuussa 2019 ensimmäisen professuurinsa. Pohjois-Amerikan tutkimukselle on olennaista, että se ymmärretään tieteiden rajat ylittäväksi tutkimusalaksi. Tutkimusalana se eroaa perinteisistä tieteenaloista (engl. *discipline*). Alan maantieteellinen ja analyyttinen painopiste on ollut 2000-luvulla ylirajaisessa tutkimuksessa.

Pohjois-Amerikan tutkimus syntyi 1930-luvun Yhdysvalloissa, kun Harvardin yliopistoon perustettiin ensimmäinen tohtorintutkintoja myöntävä ”American Civilization” -ohjelma. Samoihin aikoihin myös Yalen yliopistossa aloitettiin ensimmäiset ”American Thought and Civilization” -kurssit. Ala kumpusi tyytymättömyydestä tieteenalarajojen jäykkyyteen. Sitä pidettiin radikaalina irtiottona monotieteisestä kysymyksenasettelusta ja metodologisesta dogmaattisuudesta [1]. Pohjois-Amerikan tutkimukselle onkin olennaista, että se ymmärretään tieteiden rajat ylittäväksi tutkimusalaksi (*field of study*). Tutkimusalana se eroaa perinteisistä tieteenaloista (*discipline*).

Alan lähtökohtana on sen perustamisesta asti ollut ilmiöpohjaisuus. Tutkimuskohde ja kysymyksenasettelu sanelevat sovellettavat lähestymistavat ja viitekehykset. Historiallisesti Pohjois-Amerikan tutkimuksessa ovat korostuneet humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset käsitteet ja metodit. Tänä päivänä se on laajemmin vuoropuhelussa myös muiden tieteenalojen kanssa.

Ala on luonteeltaan kyseenalaistava; siksi sen omat määritelmät, tutkimusmenetelmät ja maantieteelliset rajat ovat jatkuvan itsearvioinnin kohteena. Harvardin yliopisto kuvaa opetusohjelmansa tavoitteita seuraavasti: ”Vaikka olemme maan vanhin American Studies -ohjelma, todellinen luonteemme ei määrity vakiintuneen perinteen vaan opiskelijoidemme ja tutkijoidemme jatkuvasti uutta luovan työskentelyn kautta” [2]. Itsereflektiota pidetään hyveenä sen sijaan, että toistettaisiin olemassa olevia tutkimusperinteitä.

Kansakuntakeskeisyydestä ylirajaisuuteen

Pohjois-Amerikan tutkimuksen merkittävin muutos viimeisen parinkymmenen vuoden aikana on sen maantieteellinen rajaaminen. Siinä missä 1900-luvun tutkimus painottui Yhdysvaltain sisäisten ilmiöiden tarkasteluun, analyyttinen painopiste on ollut 2000-luvulla vahvasti ylirajaisessa (transnational) tutkimuksessa. Tällöin tarkastelun kohteena eivät ole ”sisältä käsin” tutkittavat kansallisvaltiot, joita tulkitaan suhteessa kahtiajakoihin me–he, kotimainen–ulkomainen, kansallinen–kansainvälinen. Ylirajainen tutkimus luotaa kansallisvaltioiden rajojen yli toimivia, liikkeessä olevia ilmiöitä, ihmis- ja pääomavirtoja, suhteita ja uskomuksia [3].

Jos tutkimuksen kohteena on esimerkiksi Pohjois-Amerikan vapaakauppaliitto, on lähtökohtana kysymyksenasettelussa Kanadan, Yhdysvaltain ja Meksikon suhteet. Jos tarkastelemme Yhdysvaltain 1800–1900-lukujen taitteen ulkopolitiikkaa, joudumme huomioimaan Yhdysvaltain suhteet sen entisiin alusmaihin ja territorioihin, Kuubaan, Filippiineihin, Puerto Ricoon, Guamiin ja Samoaan.

Tämän vuosituhannen ilmiöt – kuten terrorismin vastainen sota, Arabikevät, pakolaisvirrat, huumesodat, valkoisen nationalismin nousu, politiikan popularisoituminen tai #metoo-liike – ei-

vät ole kansakunnan rajojen sisäisiä ilmiöitä, vaan ne määrittyvät ylirajaisessa kontekstissa. Pohjois-Amerikan tutkimuksen painopiste siirtyy lineaarisesta sisältä–ulkoa- ja keskusta–periferia-asetelmista verkostoihin ja prosesseihin. Näihin eivät maantieteelliset rajat ja paikkasidonnaisuus päde. Benedict Andersonin käsitystä kuvitellusta yhteisöstä mukaillen Donald Pease luonnehtii ylirajaisuutta ”kuvitelluksi maantieteeksi” [4].

Ylirajaisessa Pohjois-Amerikan tutkimuksessa on tärkeää problematisoida historiallisia valtasuhteita, joilla on merkittäviä vaikutuksia nykyhetkeen. Yhdysvaltain imperialistiseen menneisyyteen, ekseptionalistiseen (”poikkeuksellisuutta” korostavaan) itseymmärrykseen sekä sen asemaan maailman talous- ja sotilasmahtina on suhtauduttava kriittisesti [5]. Latinalaisessa Amerikassa ”ylirajaisuus” yhdistetään usein Yhdysvaltain valta-aseman pönkittämiseen [6]. Pelkona tällöin on, että ylirajaisuus implikoi vain vaihtoehtoista tapaa vahvistaa Yhdysvaltain taloudellista asemaa, jonka vaikutuksesta rikkaat maat rikastuvat ja köyhät köyhtyvät. Ylirajainen tutkimus painottaa, että Yhdysvaltain toiminta on osa monenkeskisiä poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia verkostoja. Maan toimintaa ei voida ymmärtää irrallaan muusta maailmasta.

Ylirajaisuuteen liittyvien oletusten ja painotusten kriittinen analysointi on välttämätöntä, ja ne pitää huomioida niin tutkimuksessa kuin opetuksessa. Tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi: Miten ylirajaisuus huomioi liikkuvuuden eriarvoisuuden, oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden, osallisuuden ja osattomuuden? Tuottaako ylirajaisuus eriarvoisuutta? Rajojen yli liikkuminen on hyväosaisille etuoikeus, mutta vähäosaisille se on usein pakon sanelema välttämättömyys. Toisaalta ylirajaisuus mahdollistaa esimerkiksi kansalais-, ihmisoikeus- ja ympäristöjärjestöjen toiminnan, jolla puututaan moniin maailmanlaajuisiin epäkohtiin.

Vaikka ylirajaisuus on verrattain uusi tutkimuksellinen näkökulma, ilmiö itsessään on paljon vanhempaa perua. Journalisti John O’Sullivan käytti termiä vuonna 1845 puolustaessaan Yhdysvaltain läntisen laajentumisen oikeuttavaa kutsumuskohtaloajattelua (*Manifest Destiny*) [7]. Yhdysvalloissa vaikuttanut kuubalainen kirjailija, toimittaja ja itsenäisyystaistelija José Martí julkaisi vuonna 1895 esseen otsikolla ”Meidän Amerikkamme” (*Nuestra América*), jossa hän pohtii Latinalaisen Amerikan maiden ylirajaista, geokulttuurista kanssakäymistä ja suvereniteettia suhteessa Yhdysvaltoihin – ”Siihen Amerikkaan, Pohjoiseen Amerikkaan, joka ei ole meidän” [8]. Oikeastaan lähes kaikki merkittävät Pohjois-Amerikan historian tapahtumasarjat siirtomaa-ajalta nykypäivään liittyvät tavalla tai toisella ylirajaisiin prosesseihin. On tietenkin ymmärrettävää, että kansakunnan yhtenäisyyden korostaminen oli itsenäistymisen jälkeen tärkeää maan itseymmärryksen ja identiteetin määrittämisen kannalta. Yhtä olennaista se oli uuden tutkimusalan määrittelylle.

Ylirajaisuuden korostaminen ei tarkoita sitä, että kansallisvaltion sisäiset ilmiöt menettäisivät merkityksensä. Niitä tarkastellaan pikemminkin uusista katsantokannoista.

Ylirajaisuuden tiedolliset välitilat

Pohjois-Amerikan tutkimuksessa ylirajaisuuden problematiikkaan nivoutuvat maantieteellisen viitekehyksen lisäksi kysymykset tieteellisistä ja metodologisista rajoista. Mitä tieteiden välissä toimiminen tarkoittaa tutkimusalan kannalta? Missä kulkee tutkimuksen tavoitteiden ja seuraamusten raja? Mitä metodologisia haasteita tieteidenvälinen tarkastelutapa nostaa esiin?

Tieteiden rajat ylittävä Pohjois-Amerikan tutkimus edellyttää avoimuutta uusille lähestymistavoille. Se velvoittaa paneutumaan useiden tieteenalojen perinteisiin, koulukuntiin ja tutkimuskäytäntöihin. Se vaatii tinkimätöntä tutkimuseettistä otetta. Etenkin ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa joudumme alati pohtimaan omaa valta-asemaamme tutkittaviin. Tieteenalarajojen ylittäminen kysyy paksunahkaisuutta oppiaineiden välisissä kiistoissa. Tieteenalojen sisäiset rajanvedot kirvoittavat kysymyksiä siitä, kuka saa tutkia, ketä ja miten. Näin identiteettipolitiikkaa peilataan tutkimukseen.

Marginaalisen alan tutkijoina joudumme herkeämättä pohtimaan hankkeidemme ja opetuksemme kytköksiä vallitsevaan paikalliseen, kansalliseen ja kansainväliseen tiedepolitiikkaan. Tiedepolitiikan painotuksilla sekä perus- ja tutkimusrahoituksen ohjaamisella legitimoidaan tai

delegitimoidaan priorisoitavaa opetusta ja tutkimusta. Samalla luodaan ja ylläpidetään hierarkioita tieteenalojen välillä. Tutkimusalat luovivat paikkaansa kilpailun keskellä. Tutkimusaloja on helppo syrjiä, koska ne näyttäytyvät uhmakkaina veneen keikuttajina vakiintuneiden oppiaineiden rinnalla.

Mutta ovatko tutkimusalat 2020-luvun yliopistolle uhka vai mahdollisuus? Tulkitaanko ne muodikkaaksi hypetykseksi tai, kenties pahempaa, heppoiseksi hapatukseksi?

Rohkenen väittää, että tieteenaloissa ja tutkimusaloissa ei ole kyse kahdesta kilpailevasta ilmiöstä, vaan toisiaan tukevista lähestymistavoista. Tieteiden rajat ylittävät tutkimusalat eivät ole tieteenalavastaisia. Hyvänä esimerkkinä toimii vuoden 2016 presidentinvaalit Yhdysvalloissa [9]. Vaaleja oli mahdotonta tulkita vain yhdestä näkökulmasta. Sen sijaan tarvittiin laaja-alaista Yhdysvaltain historian, kulttuurin ja yhteiskunnan tuntemusta. Yhdistämällä perustietämykseen politiikan tutkimusta, sosiologiaa ja mediatutkimusta pystyimme selittämään useita yhteiskunnassa ja kulttuurissa meneillään olevia ilmiöitä, jotka linkittyivät presidentinvaaliprosessiin. Politiikan tutkimus toi analyysiin tärkeitä määrällisiä työkaluja. Sosiologian valossa pystyimme analysoimaan sosiaalisten valtasuhteiden kehityskaaria, kun taas mediatutkimus tarjosi kehyksiä Twitter-presidenttiyden ymmärtämiseen. Yksi tarkastelutapa edesauttoi toisen tulkintaa.

On kuitenkin perusteltua kysyä: kannustavatko vallitsevat tiedeyhteisön ajatusmallit siltojen vai barrikadien rakentamiseen?

Ylirajainen Pohjois-Amerikan tutkimus liittyy keskeisesti uuden tiedon tuottamiseen, jakeluun ja ymmärtämiseen yliopistossa ja sen ulkopuolella. Merkityksellistä ei ole ainoastaan se, mitä ja miten tutkimme vaan myös missä tutkimme. Tilat, paikat ja kontekstit, joihin uskaltaudumme etsimään aineistoja muovaavat tutkimusagendaamme sekä siitä tehtäviä johtopäätöksiä. Niin kutsuttu työpöytätutkimus ja kenttätyö tuottavat eri tuloksia. Molempia tarvitaan.

Asemoimalla ylirajaisuuden Pohjois-Amerikan tutkimuksen ja opetuksen keskiöön voimme löytää kokonaan uusia merkityksiä akateemisille tiedonhankintaprosesseille. Tutkijoina toimimme useissa maantieteellisissä ja tiedollisissa välitiloissa. Diginatiiviopiskelijoidemme luokkahuone on lähtökohtaisesti ylirajainen. Siirryttäessä kansakuntakeskeisestä ajattelusta ylirajaiseen tarkasteluun, ajattelumme tilallinen ulottuvuus laajenee. Liikkuvuus muodostuu tärkeäksi osaksi tiedon tuottamisen prosessia. Tim Cresswelliä lainatakseni, liikkuvuus luo toimijuutta [10].

Pohjois-Amerikan tutkimuksen luontainen dynaamisuus sallii jokaisen sukupolven tutkijoiden ja opiskelijoiden ”keksiä” (*reinvent*) ala aina uudelleen ja uudelleen. Nyt on meidän aikamme. Tartumme hetkeen.

Viitteet

[1] Gene Wise: ’Paradigm Dramas’ in American Studies: A Cultural and Institutional History of the Movement, *American Quarterly* 31 (3), 1979, 293–337.

[2] http://americanstudies.fas.harvard.edu/. Kirjoittajan käännös.

[3] Sheila Hones ja Julia Leyda: Geographies of American Studies, *American Quarterly* 57 (4), 2005 1019–1032.

[4] Donald E. Pease: *Introduction: Re-mapping the Transnational Turn, Re-Framing the Transnational Turn in American Studies*. Toim. Winfried Fluck, Donald E. Pease ja John Carlos Rowe. Dartmouth College Press, Hanover, N.H., 2011. Kirjoittajan käännös.

[5] James W. Ceaser: The Origins and Character of American Exceptionalism, *American Political Thought* 1 (1) 3–28.

[6] Laura Briggs, Gladys McCormac ja J.T Way: Transnationalism: A Category of Analysis, *American Quarterly* 60 (3) 2008, 625–648.

[7] John O’Sullivan: Annexation. *Democratic Review* 17 (1), 1845, 5–10.

[8 José Martí, *Nuestra América, El Partido Liberal* (tammikuu), 1891, http://www.josemarti.cu/publicacion/nuestra-america-version-ingles/. Kirjoittajan käännös.

[9] Benita Heiskanen ja Albion M. Butters: Popularizing Politics: The 2016 U.S. Presidential Election, *European Journal of American Studies* 12 (2), 2017, https://journals.openedition.org/ejas/12111.

[10] Tim Cresswell: *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. Routledge, New York, 2006.

Kirjoittaja on Turun yliopiston Pohjois-Amerikan tutkimuksen professori. Katsaus perustuu huhtikuussa 2019 pidettyyn professoriluentoon.